

Gerócs Péter

Hidegre hangolt hárfahúrok

(Szilasi László: *Szentelek hárfája*. Magvető, 2010)

„...a köteg szó alkalmasabbnak tűnik annak jelzésére, hogy a javasolt egybegyűjtésnek szövére, fonásra, kötésre emlékeztető struktúrája van, mely újra szétfutni engedi a különböző fonalakat és a különböző értelmi vonalakat – érvonalakat – egészen úgy, mintha kész lenne abból egy másikat szőni.”
(Jacques Derrida)

„Hatalmas képzelődése széles ismeretek fölött rendelkezik, s eszmegazdagsága oly nagy, hogy azt mintegy pazarolni látszik.”
(Gyulai Pál)

„A regény az érett férfiaság formája; ez azt jelenti, hogy világnak lezárása objektíven nézve valahogy tökéletlen, szubjektíven átélve pedig rezignáció.”
(Lukács György)

A *Szentelek hárfája* egy erősen összecsavazott, jól hangolt regény. Vallás, történelem, néplélek, jól kidolgozott figurák megcsillanó arcélei, balladai homály, irodalomtörténeti reflexió, ironia, miszticizmus, ecoi intellektuel-krimi, mészőlyi nyomozás (természetesen az olvasó bevonásával), szövegbe beledolgozott sűrű motivika, ottliki többszólamúság, mitológia és realizmus, deákos műveltség, természettudományos fixáltság, filozófia, feltérképezhetetlenül szövevényes belső referencialálózat, intertextusok, sakkparti-elemzés, kvázi *Jelenések Könyve*-parafrazis, levéltörédek, művészettörténeti értelmezés; minden egyben van ebben a nem túl vastag, de annál összedolgozottabb, nagy horderejű kötetben. Időt álló anyagból edzették, a súlya tetemes. Anyaga annyira kemény, hogy már-már hozzáférhetetlen, legalábbis az elkövetkezendőkben sokan fognak még próbálkozni a felnyitásával.

A regény alapkonceptiója és motorja a krimiszerű hatás. No persze nem valami bagatell sztoriról van szó, bűnügyi kliséről, hanem a történet rejtőzködésének, lassú és illuzórikus feltárulkozásának a legrafináltabb módozatairól. Az olvasó e játék dinamikájában lassan és észrevétlenül vedlik át nyomozóvá, a regény egy megfejtésre váró bizonyítékká, együtt pedig a történelem tanúivá.

A textus a regényírói mesterség teljes arzenáljának felsorakoztatása mellett az olvasó kifárasztásának és jutalmazásának furmányosan kitalált dinamikájával egy érzékeny hermeneutikai

játékszabályt hoz létre. Nota bene, azt is képes elhiteni az olvasóval, hogy a történet kibontakoztatása, felépítése és újbóli dekonstruálása kulminálhat egy regénypoétikai summázatban, és a bűnügy szétszórta mozaikjai végül rendre a helyükre kerülnek. Ez persze illúzió, így a megvezetett olvasó nagy örömmel konstatálhatja mégiscsak-becsapottságát, s a regény visszaveszi tulajdonát, a jól-megalkotottsága által elfedett titkot, amelyet nem óhajt elárulni; nem válik kimondatóvá, befejezhetővé, elvégezhető kalkulussá, mint az Omaszta szellemét üldöző Grynæus Tamás által a földre szórt *mákocská*-, *köles*- és *babszemek*, amelyek megszámlálhatóságukkal a birtokbavétel illúziójával kecsegtetnek.

Ez a regény mindent akar, és hatalmasat markol. Noha párbeszédre sarkall, nőies kacérsággal fordul el minden pillantás elől, amely biztos pontot keres a felületén, vagy netán azonnal vetköztetni akarja.

Három különálló történet, s ezek elbeszélői világítják be a XX. századi magyar történelem sötétlő tereit. A harmad évszázaddal egymást követő elbeszélések szövegeit, melyek erősítik is, és vissza is vonják egymást, egy gyilkosság rejtélyére irányuló nyomozásuk fűzi egybe. A korábban elbeszélőként fellépő figura a másik elbeszélésben szereplővé, olykor mellékszereplővé halványul. Egymás nyomozati anyagaiira úgy bukkannak, mint holmi talált tárgyra, nagy idők távlatából. Az egyes szövegek nagyon különböznek, mégis majdnem minden ponton hitelesek, motiváltak. A szerző szülővárosából gyúrt, pontos névjátszóval megalkotott alföldi középvárosnak, Árpádharagosnak a tereit egyszerre érezzük vidéki város méretűnek, egyszersmind egy egész regény számára belakható fikciós térnek. A cselekmény a város falain belülre szorul, de a térkezelés arányossága mégis a tágasság, nem pedig a bezártság érzetét kelti.

Izgalmas látni, ahogy a szereplők saját történeteik anyagából megformálódnak, olykor kitakarva, átírva egymást, ahogyan a távoli idősíkok egymásba nyílnak, ahogyan a milliányi részlet egy nagy fesztávú szövegben lassan és organikusán a helyére kerül.

A helyzetleírások pontosak, a háttérleírások plasztikusak. A szerző könnyű kézzel írja egybe a dramatikus szituációkat, fokok, s rejt el, majd asszociálja újra a korábban megírt, eladdig érthetetlen történeti szegmenseket. Szilasi nagyszerű dramaturg, sőt, a dramaturgiát képes a tárgyakkal és a nyelvi elemekkel is motiválni. A szerző olyan nagyvonalú, hogy még az ötvenhatos vidéki események tragédiájának nagyszerű ábrázolását is könnyedén élesíti a cselekményhez; olykor háttérbe helyezi, máskor éles fénybe állítja, vagy csak a nyomozás egyik történeti keretfeltételeként, kellékeként utal rá.

Noha külön nem kerestem vendégszövegeket, kellően sokat találtam; a szöveg csurig van kölcsönvett mondatokkal, variációkkal, allúziókkal, amelyek olykor szemet szúrhatnak, máskor beledolgozva a szövegbe, mélyen megbújnak.

Több szellemtörténeti-filozófiai utalás is teret nyer, olykor ki is bomlik egy-egy szituatív probléma álarcaiként, s persze meg-

találni az elmaradhatatlan önreflexiókat, autoreferens játékokat, sőt, a szöveg néhol mintha kontextualizálna is magát a regényirodalomban, illetve a saját recepcióját kezdené meg egy-egy ön-értelmezésével.

Az utolsó előtti elbeszélés [IV. *Kanetti és Omaszta*, 1989] aprócska stiláris fáradékonyágától eltekintve, melyet méltatlan volna részletekbe menően felemlíteni, a szöveg egésze tulajdonképpen hibátlan. Nagyszerűek a nyelvi játékok, a szólam-váltások, vagy az olyasfajta prozódiai lelemények, mint ugyanennek a fejezetnek a szonettikus struktúrát imitáló első két bekezdése (212), vagy Ladik István ellentmondásos figurájának a ténykedése, mely egy közreadott, többször átdolgozott aktából derül ki [III. *Ladik és Béres 1954–1946*], a szem és a száj ikonikus megjelenése, a kulturális utalások cselekményalakító jellege, s nem utolsó sorban a nyelvi teremtőerő, a szürreális befejezés, a halott megelevenedésének és üldöztetésének álomszerű leírása, amely végül egy apokaliptikus víziót tár elénk, és a többi. Nem is igen lehetne felsorakoztatni a regény technikai, ismeretelméleti, stiláris, nyelvi, dramaturgiai erőit, kellően bemutatni mértéktartó kiegyensúlyozottságát, precizitását.

Mégis és mindezek ellenére valami alapvetés hiányzik.

Nem vagyok az a fajta ember, aki a kákán is csomót keres, mégsem tudom elhallgatni azt a kellemetlen érzésem, amely a regény sokadszori elolvasásával nemhogy gyengült, hanem fokozatosan erősödött. Mindaz a sokadalom, mely a szövegben egészen precíz kiserkesztettséggel kap helyet, egyfajta öncélú elüresedést is eredményez. Csakugyan, mintha a szöveg hihetetlen ereje voltaképpen összecsavazottságából, horroribile dictu magamutogatásából eredne: *lám, ezt is tudom*. Nagyot és sokat akarása, bármennyire összeszerkesztett is a mű, bizony diffúzzá teszi az olvasatot.

Ha azt feltételezem, hogy minden regényben rejtőzködik egy mag, vagy legalábbis valami megragadhatatlan és differenciálhatatlan, mindössze sejtethető nehézkedési középpont, amely konstituálja az olvasatot, s mely jó esetben a kultúra egy leírhatatlan és parafrazeálhatatlan állítmányának státuszára tart igényt, akkor nem juthatok másra, minthogy a jelen regény fő állítmánya a regényirodalom hagyományának megújító szándékára vonatkozik. Szerzővé vedlett teoretikusunk hatalmas koncentrátsággal és mesterségbeli tudással kerülte ki a nagyszerű buktatóit, csiszolta ki a hibákat, s ez lett legfőbb vesztesége, hibája és buktatója: hibátlansága.

Nem vagyok híve az *ad hominem* érvelésnek, ez esetben azonban nem állom meg, hogy megjegyezzem: szerző, bármennyire próbálta elrejtetni irodalomtörténeti-teoretikusai észjárását, s tekintetét a regény szubsztanciális működésére szegezni, fő állítmánya, vagy ha tetszik, tézise megmarad az *irodalmiság* szférájában, s művészi produktuma más alkotásokban, nem pedig egy *saját-valóság*ban keresi legfőbb referenciáit. Félreértés ne essék, nem intertextualizmusról beszélek, hanem a mindent akarás hübriséről, arról, hogy bár a szöveg nem üres nyelvi lé-

tesítményekből tevődik össze, hiszen plasztikus és teremtőerőtől duzzadó, bukása és gyöngesége, amely véleményem szerint egybeesik a bizonyos belső maggal, melynek illik beleízesülnie a kompozícióba, a *Szentelek hárfájából* ki lett irtva. Működési módja bár bonyolult, megérthető, látható. Létmódja azonban, keletkezésének teremtő óhaja hiányzik belőle. Mechanizmusát látom és hallok, térképet rajzolhatok róla (s ez a mechanizmus nagyon jól utánozza az organikus működést is!), lélegzetét visszafojtja, vagy tán nincs neki.

Jól megcsináltsága megmarad egy virtuális terepaszton, fikciós játékszabályon belül. Bármennyire túljut a szövegirodalom enerváltságán, bármennyire is visszaadja a mesének a létjogosultságát, az olvasó tekintete mégis valamiként a szerkezet felületére lett komponálva, poentírozott íveire és erős kézzel vajt meredélyeire, így a szöveg egy távoli táj marad, megfosztva minket a bebarangolás kínjától és örömetől.

Azt gondolom, Szilasinak minden tudása megvan ahhoz, hogy egy jelentős művet hozzon létre, azonban a *Szentelek hárfája* főként formai truváj marad, Schillerrel élve: ész szív nélkül, amely hideg. De ne legyünk szigorúak: nem annyira hideg ez a szív, csak nem tanult meg dobbanni.

Darvasi Ferenc

A lokálpatriotizmus könyve

(Csabai László: *Szindbád, a detektív*. Magvető, 2010)

Ha nem is rég, de elmúltak már azok az idők, amikor a krimi műfaját gyanakvással kezelték a szépirodalmi munkák ítései. Nem gondolja már senki – remélhetőleg legalábbis –, hogy a detektívtörténeteket le kellene sajnálni. Sőt, mintha ellenkező folyamatok jellemeznék napjainkat. Egyre gazdagabb a vonatkozó szakirodalom, e tekintetben itt és most csupán Bényei Tamás és Benyovszky Krisztián munkáira utalnék, plusz a Kalligram folyóirat 2009. július–augusztusi, krimi-tematikájú számára. De a primer szövegekben sincs hiány. Nem kell hosszasan az emlékezetemben kutatni ahhoz, hogy több izgalmas detektívtörténet is az eszembe jusson az utóbbi évekből. Minden tökéletlensége ellenére nagyon szerettem Tar Sándor *Debrecen Noir*-ját, a kemény krimik világát idéző, brutális, apokaliptikus, a társadalom alsó bugyraiba elkalauzoló *Szürke galambot*. Remek a közelmúltban